

СУЧАСНІ НАПРЯМИ ПУБЛІЧНОЇ ПОЛІТИКИ З ОХОРОНИ НЕМАТЕРІАЛЬНОЇ КУЛЬТУРНОЇ СПАДЩИНИ: СВІТОВИЙ ДОСВІД, УЗАГАЛЬНЕНИЙ ЮНЕСКО

CURRENT DIRECTIONS OF PUBLIC POLICY ON THE PROTECTION OF INTANGIBLE CULTURAL HERITAGE: WORLD EXPERIENCE SUMMARIZED BY UNESCO

Стаття розглядає сучасні підходи до охорони нематеріальної культурної спадщини (НКС) на основі аналітичної довідки ЮНЕСКО 2023 року. НКС включає традиції, усні перекази, ремесла, соціальні практики та обряди, що передаються з покоління в покоління. Охорона НКС є важливим компонентом збереження культурного розмаїття та сталого розвитку.

Досліджуються ключові напрями публічної політики та управління, які застосовуються різними країнами для збереження НКС. Розглядаються такі аспекти, як правові та адміністративні заходи, стратегічне планування, інвентаризація НКС, інклюзивний соціальний та економічний розвиток, освіта та передача знань. Особлива увага приділяється адаптації політик охорони НКС до глобальних викликів, таких як урбанізація, екологічні катастрофи та збройні конфлікти.

Ефективні стратегії охорони НКС включають як традиційні методи збереження, так і сучасні цифрові технології, такі як створення онлайн-архівів, цифрових музеїв та віртуальних експозицій. Однак країни стикаються з викликами, такими як комерціалізація традицій, зникнення мов та діалектів, кліматичні зміни. Для подолання цих викликів необхідно розширювати міжнародне співробітництво, залучати молодь до збереження спадщини та використовувати новітні технології для документації та популяризації НКС.

ЮНЕСКО наголошує на важливості комплексного підходу до охорони НКС, який включає законодавчі ініціативи, інвентаризацію, освіту та підтримку носіїв традицій. Також підкреслюється необхідність посилення міжсекторальної координації та підтримки креативних індустрій. Використання світового досвіду та новітніх технологій може сприяти збереженню та популяризації НКС, а також використанню її як інструменту соціального та економічного розвитку.

Ключові слова: політичні інститути, взаємодія держави і суспільства, комунікація, нематеріальна культурна спадщина, об'єкти культурної спадщини, охорона нематеріальної культурної спадщини, соціальна та професійна мобільність, професійно-управлінська діяльність, активізація,

методологія публічного та соціального управління, цифрові технології, міжнародні організації.

The article examines modern approaches to the protection of intangible cultural heritage (ICH) based on the UNESCO 2023 policy brief. ICH includes traditions, oral histories, crafts, social practices and rituals that are passed down from generation to generation. Protection of ICH is an important component of preserving cultural diversity and sustainable development. The key areas of public policy and management used by different countries to preserve ICH are investigated. The article considers such aspects as legal and administrative measures, strategic planning, inventory of ICH, inclusive social and economic development, education and knowledge transfer. Particular attention is paid to the adaptation of ICH protection policies to global challenges, such as urbanization, environmental disasters and armed conflict.

Effective strategies for the protection of ICH include both traditional preservation methods and modern digital technologies, such as the creation of online archives, digital museums and virtual exhibitions. However, countries face challenges such as commercialization of traditions, disappearance of languages and dialects, and climate change. To overcome these challenges, it is necessary to expand international cooperation, engage young people in heritage preservation, and use the latest technologies to document and popularize ICH.

UNESCO emphasizes the importance of an integrated approach to the protection of ICH, which includes legislative initiatives, inventory, education and support for tradition bearers. It also emphasizes the need to strengthen intersectoral coordination and support for creative industries. The use of international experience and the latest technologies can contribute to the preservation and popularization of the NCS, as well as its use as a tool for social and economic development.

Key words: political institutions, interaction between the state and society, communication, intangible cultural heritage, cultural heritage sites, protection of intangible cultural heritage, social and professional mobility, professional and managerial activities, activation, methodology of public and social management, digital technologies, international organizations.

УДК 32:008:061.1(100)
DOI <https://doi.org/10.32782/rma2663-5240-2024.42.30>

Шпекторенко І.В.

д. наук з держ. упр., професор,
професор кафедри державного управління і місцевого самоврядування
Національний технічний університет «Дніпровська політехніка»
ORCID ID: 0000-0002-2364-9641

Вступ. Охорона нематеріальної культурної спадщини (ОНКС) є важливим компонентом збереження культурного розмаїття, сталого розвитку. Аналітична довідка ЮНЕСКО 2023 року [2] узагальнює глобальний досвід впровадження політик з охорони НКС, зосереджуючи увагу на правових, адміністративних, фінансових та освітніх аспектах.

Різні аспекти формування та реалізації публічної політики у сфері ОНКС, включаючи правові, організаційні аспекти, питання взаємодії з

іншими політичними інститутами у сфері розвитку туризму та НКС розглянуті у наукових дослідженнях Н. М. Чорної, Ю. М. Бережної, В. В. Дем'ян, Л. Герус, В. Горбик; правові, державно-громадські, інституційні та міжнародні аспекти ОНКС дослідили Н. І. та І. О. Кудерські, А. О. Фальковський.

Мета статті: дослідити ключові напрями публічної політики та управління, які застосовуються різними країнами для охорони та збереження НКС, а також їх вплив на соціальну, економічну та екологічну стійкість.

Основна частина. Нематеріальна культурна спадщина (НКС) відіграє важливу роль у збереженні культурної ідентичності народів та забезпеченні сталого розвитку суспільств. Вона включає традиції, усні перекази, ремесла, соціальні практики, обряди та інші культурні прояви, які передаються з покоління в покоління. Охорона НКС є одним із пріоритетів міжнародного співтовариства, що закріплено в Конвенції ЮНЕСКО про охорону нематеріальної культурної спадщини 2003 року [1].

Держави-члени зобов'язані розробляти національні політики, спрямовані на підтримку традицій, звичаїв, народного мистецтва та соціальних практик. ЮНЕСКО забезпечує міжнародну координацію цих зусиль, пропонуючи рекомендації та підтримку країнам у реалізації заходів з ОНКС.

Різні країни використовують різні підходи до збереження нематеріальної спадщини, адаптуючи їх відповідно до власного історичного та культурного контексту. Крім того, розвиток цифрових технологій сприяє удосконаленню методів збереження НКС через створення онлайн-архівів, цифрових музеїв та віртуальних експозицій.

Сучасними основними напрямками (і заходами в їх складі) публічної політики з охорони нематеріальної культурної спадщини визначено такі:

1. Правові та адміністративні заходи.

Згідно зі звітом ЮНЕСКО, більшість країн прийняли спеціальні законодавчі акти або внесли зміни до чинного законодавства для інтеграції НКС у культурну політику. Наприклад, стаття 13(а) Конвенції ЮНЕСКО заохочує держави приймати загальну політику, спрямовану на підвищення ролі НКС у суспільстві. Це включає розробку національних стратегій, створення компетентних органів для управління та формування інструментів та механізмів політики та публічного управління.

Охорона НКС здійснюється шляхом розробки та впровадження відповідної правової бази, створення компетентних органів та забезпечення фінансування відповідних програм. Відповідно до статті 13 Конвенції ЮНЕСКО, держави-учасниці повинні приймати загальну політику, спрямовану на інтеграцію охорони НКС у програми планування.

Країни з розвинутою політикою охорони НКС створюють спеціалізовані державні органи. Наприклад, у Франції функціонує Національний інститут нематеріальної спадщини, який займається дослідженнями, документацією та популяризацією традицій. В Естонії працює спеціальний культурний центр, який підтримує ініціативи громад щодо збереження нематеріальної спадщини.

Країни з федеральною та децентралізованою системою управління, як-от Німеччина та Канада, часто мають кілька рівнів політики з охорони НКС. У цих країнах існують регіональні комісії, які координують заходи на місцевому рівні, розробляють регіональні списки НКС і сприяють фінансуванню локальних ініціатив. Наприклад, у Канаді створені окремі програми для підтримки мов корінних народів, що є ключовою складовою нематеріальної спадщини країни.

Крім того, важливу роль у забезпеченні збереження НКС відіграють міжнародні організації, такі як ЮНЕСКО, ICCROM (Міжнародний центр з вивчення питань збереження і відновлення культурних цінностей) та ICOMOS (Міжнародна рада з охорони пам'яток та історичних місць). Ці організації не лише сприяють розробці політик, а й надають технічну допомогу та фінансування проектів збереження спадщини.

Важливим кроком стало впровадження спеціальних реєстрів та інвентаризацій НКС, які сприяють систематизації інформації про об'єкти культурної спадщини. Наприклад, у Словаччині створено єдиний веб-портал, що містить дані як про матеріальну, так і про нематеріальну спадщину. Аналогічні цифрові платформи розроблені в багатьох інших країнах.

У деяких країнах, таких як Франція та Італія, законодавчі акти визначають обов'язкове включення елементів НКС до місцевих планів розвитку. Держави також створюють консультативні органи, що забезпечують участь громадськості в процесі прийняття рішень щодо збереження спадщини. Деякі країни, як-от Литва, запровадили правові механізми, що передбачають державну підтримку носіїв НКС, зокрема фінансування програм навчання та збереження традиційних практик.'

2. Стратегічне планування та інвентаризація НКС. Зміст стратегічного планування та інвентаризації в охороні нематеріальної культурної спадщини (НКС) полягає у створенні цілісної політики, правових, адміністративних, фінансових та інших інструментів для сталого збереження та розвитку НКС. Стратегічне планування (проєктування) включає розробку довгострокових національних і субнаціональних планів дій, інтеграцію НКС у ширші програми соціального, економічного та екологічного розвитку, залучення громад до формування культурної політики, забезпечення доступу до НКС і підтримку досліджень. З позиції методології соціального (публічного) управління воно спрямоване не лише на збереження окремих елементів, а й на зміцнення культурної ідентичності, інклюзивність, міжсекторальну координацію та впровадження політики сталого розвитку через НКС.

Інвентаризація є ключовим інструментом цього процесу: вона дозволяє ідентифікувати, документувати, аналізувати ризики та розробляти заходи охорони. Інвентаризації, що проводяться за участю громад і з урахуванням їхніх прав, забезпечують збереження розмаїття НКС, підвищують обізнаність і формують підґрунтя для прийняття методологічно обґрунтованих управлінських рішень. Вони є не лише переліком елементів, а й механізмом моніторингу, оцінки життєздатності НКС, інструментом планування охоронних стратегій і мобілізації ресурсів. Сенс такого підходу полягає у переході від фрагментарного збереження до комплексного, сталого, динамічного управління живою спадщиною.

Інвентаризація є ключовим етапом збереження НКС. Вона передбачає ідентифікацію елементів спадщини, їх документування та моніторинг життєздатності. Багато країн розробили національні переліки НКС, що є основою для подальших заходів.

В Ірландії уряд підтримує створення громадських архівів, що містять аудіо- та відеоматеріали про традиції та обряди. У Китаї діє система багаторівневої інвентаризації, що включає національний, регіональний та місцевий рівні. В Італії запроваджено систему геопросторових баз даних, що дозволяє громадянам та науковцям долучатися до документації НКС у режимі реального часу.

3. Інклюзивний соціальний та економічний розвиток. ОНКС відіграє важливу роль у забезпеченні соціальної згуртованості, мобільності та економічного розвитку. Як зазначається у звітах ЮНЕСКО, багато держав активно інтегрують НКС у свої політики сталого розвитку, що сприяє підвищенню стійкості місцевих громад до глобальних викликів, таких як кліматичні зміни. Наприклад, у Карибському регіоні Нідерландів заходи з ОНКС допомогли місцевим громадам адаптуватися до екологічних катастроф, зокрема через розвиток екологічно чистих ремесел та традиційних методів будівництва.

У сфері економіки політики охорони НКС сприяють розвитку креативних індустрій, ремесел та культурного туризму, що стає важливим джерелом доходу для багатьох регіонів. Наприклад, у Вірменії проект «Моя Вірменія» допоміг відновити ремісничі традиції та створити нові можливості для соціальної та професійної мобільності, зайнятості в регіонах, зокрема через навчання молоді традиційним ремеслам та їх адаптацію до сучасних ринкових умов. У Франції та Іспанії місцеві гастрономічні традиції інтегрували у туристичні стратегії, що дозволило підтримати малий бізнес,

соціальну та професійну мобільність носіїв НКС та людей, залучених до охорони НКС, і популяризувати традиційні продукти, а також залучити туристів до участі в культурних заходах та фестивалях.

Залучення громад до освітніх програм з НКС має важливе значення для забезпечення передачі знань та поваги до культурної спадщини. У Швеції, наприклад, усне оповідання передавалося в різних неформальних контекстах, а також через більш формалізовані мережі оповідання, які організовували зустрічі та курси за участю дітей по всій країні. Це сприяє не лише збереженню традицій, але й підвищенню культурної мобільності завдяки розширенню обізнаності молоді про важливість та зміст культурної спадщини.

Крім того, ОНКС допомагає зменшити кількість конфліктів і дискримінації, сприяючи комунікації, взаємодії політичних інститутів, держави і суспільства, соціальній інтеграції, мобільності та взаєморозумінню між різними соціальними групами. Як зазначається у звітах ЮНЕСКО, НКС може бути мобілізована для об'єднання різних соціальних груп та вирішення місцевих суперечок, що сприяє зміцненню соціальної згуртованості.

Таким чином, ОНКС є важливим компонентом інклюзивного соціального та економічного розвитку, що сприяє збереженню культурного розмаїття, підвищенню якості життя місцевих громад та сталому розвитку регіонів.

4. Освіта та передача знань. Збереження нематеріальної спадщини неможливе без її активного передавання від покоління до покоління. Освітні програми відіграють важливу роль у цьому процесі. Одним із головних викликів є передача НКС наступним поколінням. Звіт ЮНЕСКО підкреслює необхідність інтеграції НКС у формальну та неформальну освіту. Деякі країни, такі як Швеція, використовують усні традиції та народні оповідання в шкільній освіті. Інші, як Литва, розробили довгострокові стратегії розвитку сільських територій із включенням заходів щодо збереження культурної ідентичності.

Передача НКС відбувається через формальну та неформальну освіту. У Швеції розроблено програми підтримки усної традиції оповідання, які включають навчальні курси для дітей та дорослих. Важливу роль відіграє також співпраця з місцевими громадами. В Литві реалізовано програму навчання народним ремеслам, що фінансується Європейським сільськогосподарським фондом розвитку сільських територій.

Однією з сучасних тенденцій є інтеграція цифрових технологій в освітні програми. У бага-

тьох країнах розробляються мобільні додатки та онлайн-курси, що дозволяють охочим вивчати ремесла, мови, народні пісні та танці.

Багато країн створили кафедри ЮНЕСКО, що спеціалізуються на дослідженні та охороні НКС. Наприклад, у Болгарії розроблено мобільний додаток «CulinarFest», який популяризує національну кухню через кулінарні фестивалі.

У Фінляндії реалізується проект «Жива спадщина у школах», що інтегрує традиційні ремесла, музику та танці у шкільну програму. В Китаї діють культурні центри, що навчають традиційному живопису та каліграфії. В Туреччині при університетах створюються кафедри народного мистецтва, де студенти можуть вивчати традиційні ремесла, музику та кулінарію. В Україні запущено платформу «Жива традиція», що містить відеоуроки та майстер-класи з народних ремесел та традицій. Зазначені заходи сприятливо впливають на соціальну, професійну, культурну мобільність людей, формують активного в житті громадянина.

5. Охорона НКС в умовах глобальних викликів. ЮНЕСКО наголошує на важливості адаптації політик охорони НКС до сучасних викликів, таких як урбанізація, екологічні катастрофи та збройні конфлікти. У звіті зазначено, що інтеграція НКС у плани реагування на надзвичайні ситуації дозволяє громадам швидше відновлюватися після криз. Наприклад, у Північній Македонії політика спрямована на мінімізацію ризиків комерціалізації НКС та надмірного туризму, що може загрожувати автентичності культурних практик.

Попри значний прогрес, збереження НКС залишається складним завданням. Основні виклики включають недостатнє фінансування, відсутність комплексних стратегій та необхідність посилення міжсекторальної координації. Водночас звіт ЮНЕСКО пропонує ряд інноваційних підходів, таких як соціальні хакатони (Естонія) та міждисциплінарні ініціативи (Литва), що можуть сприяти кращій інтеграції НКС у публічну політику.

Попри значний прогрес у сфері охорони НКС, залишаються певні інші виклики:

- комерціалізація традицій – багато елементів НКС стають об'єктами масової культури, що може призводити до втрати їхньої автентичності;
- зникнення мов та діалектів – багато традиційних мов зникають через глобалізацію, що негативно впливає на носіїв культурних традицій;
- кліматичні зміни – зникаючі екосистеми загрожують традиційним знанням, пов'язаним із природним середовищем (наприклад, традиційні методи рибальства чи землеробства).

Для подолання цих викликів необхідно розширювати міжнародне співробітництво, створювати умови та стимули для залучення молоді до збереження спадщини, використовувати новітні технології для документування та популяризації НКС.

Висновки. Охорона нематеріальної культурної спадщини є важливим напрямом міжнародної культурної політики. Вона потребує комплексного підходу, що включає взаємодію політичних інститутів, держави і суспільства, законодавчі ініціативи, інвентаризацію, освіту та підтримку носіїв традицій, формування соціально мобільної поведінки. Досвід різних країн показує, що ефективні стратегії включають як традиційні інструменти збереження, так і сучасні цифрові технології.

Охорона НКС є комплексним процесом, що потребує правової підтримки, інвентаризації, освіти та залучення громад. Досвід різних країн показує, що ефективна стратегія включає багаторівневий підхід і міжсекторальну співпрацю. ЮНЕСКО продовжує відігравати ключову роль у координації міжнародних зусиль щодо охорони НКС, сприяючи розвитку сталого, мобільного, інклюзивного суспільства.

Світовий досвід, узагальнений у звіті ЮНЕСКО, демонструє, що ефективна охорона НКС потребує комплексного підходу, що охоплює правові, адміністративні, економічні, освітні інструменти та заходи в публічноуправлінській діяльності. Інтеграція НКС у стратегії сталого розвитку, активна участь громад, підтримка креативних індустрій та впровадження цифрових технологій є ключовими напрямками сучасної публічної політики. Впровадження цих підходів на національному рівні дозволить не лише зберегти культурну спадщину, але й використати її як інструмент соціального та економічного розвитку.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Basic Texts of the 2003 Convention for the Safeguarding of the Intangible Cultural Heritage 2020 Edition (2020). Printed in France at UNESCO. 152 p. CLT-2021/WS/5; CLD-758.21.
2. Convention for the safeguarding of the intangible cultural heritage intergovernmental committee for the safeguarding of the intangible cultural heritage. Analytical Report of the first cycle of periodic reporting on the implementation of the Convention and on the current status of elements inscribed on the Representative List of the Intangible Cultural Heritage of Humanity by States Parties in Europe. Eighteenth session Kasane, Republic of Botswana 4 to 9 December 2023. 122 c. URL: <https://ich.unesco.org/en/committee-documents-and-in-depth-studies-00862>